

Halasi Zoltán

1688

A REGE

Jó régen volt, énekelte, ők se voltak még a földön, őseik se, még a föld se volt a vízben, még a víz se volt a földben, nem szólt még a kagylók kürtje, sem az óriás trombita, nem sárgult a sivatag sem, nem vöröslött a kelő nap, énekelte, csak az égben ébredtek, nyújtózkodtak, forgolódtak, nézelődtek, játszadoztak, mert az égben tavasz volt épp, istenarcok örvendeztek, ragyogtak és sütkeztek, egymás fényében fürödtek, énekelte, énekelj velünk te is! Egyet gondolt minden isten, énekelted, énekeltem, túl az égen, túl a fényen, túl a teljes semmiségen, a gondolatürességen, túl a szertefoszlott énen valaminek kell lennie, kell lennie valaminek, vagy ha eddig nem volt semmi, ami azért lehetetlen, énekelted, énekeltem, akkor legyen, legyen, legyen; akkor legyen még több semmi, még több tavasz, még több álom, még több isten, mert a több, az mindig jobb is, és a jobb, az mindig több is, több semmi kell, több üresség, énekeljük, énekeltek, ti is énekeljétek hát!

Keljétek hát, ugorjatok, másoljátok szép arcotok, véssétek a semmiségbe, fessétek az ürességbe mind a háromezernyi világot, mind a harminchárom eget, mind azt, ami hol volt, hol nem, száll az ének, szól az ének, többszörözve, sokszorozva, keverjétek át egymásba, istenségek, híg káprázatócéánba, hadd buzogjon, hadd szuszogjon, fondorkodjon, démonkodjon, mennyezzen és földezzen, ujjongjon és vérezzen, poklozzon és kárhozzon, így az ének, úgy az ének, teljen el önnönmagától, önszép-sége látszatától, istensége érzetétől, az időbe belelökve, saját beleibe kötve, hadd eméssze önmagát el, zúg az ének, és a tűzben, a szent tűzben, izzó létrán, fénykötélen ereszkednek le a lelkek, zeng az ének, át a látszat tengerén, zeng, át a nagyothalló égnek valamennyi rétegén.

Nagyotmondó sorsistenség, mit parancsolsz? Te küldöd le mihozzánk a legfőbb lelket, te bocsátod le a földre valamennyi fejedelmet, te mondod meg, mikor ki jön, mikor melyik csillagzatról, melyik égről, melyik napról, melyik holdról. Te adsz neki hangot-rangot, te szövöd a sorsgubancot, elvenni is te veszed el, te szólítod el a földről azt, akiben szól az ének, az éneked, az énekünk, előadóját a dalnak, amint végére ér annak, amit írtál, hangszereltél, mint életet komponáltál, mint nagy jövőt jövendőltél. Ahány élet, annyi ének, mindegyik csak néhány sora, néhány ugráló hangfoka a te csodás darabodnak, zenés-táncos játéknak! De mint tudjuk, néha te is hibázol a mondatrendben, néha te is elveszel a szövegedben. Neked persze fel se tűnik, az áttetsző szerkezetben hány nap, hány hold van az égen, melyik földrészt, melyik tenger van felül vagy süllyed el. Hogy az égből leszórt porból nő-e növény, lesz-e állat, téged az se nagyon érdekel. Tér kitágul, tér elárvul, kifúj minket és beszív. Neked csak a ritmus számít, sorsintéző nagyistenség, hogy ne legyen túl szabályos az életünk ritmusa, legyen benne éles váltás, ugráljon a dallamív. Előttünk jársz egy ütemmel, és hogy ne tudjunk követni, azt is megtoldod még eggyel.

Jó régen volt, hogy a dal szólt, nem hallottuk, olyan régen, csak azt tudjuk, hogy a hősünk, akinél most elidőzünk, akit szeretünk és félünk, a vezérünk nem is akart

megszületni. *Minek jönne a világra?* Épp csak most ment odaát az előző életéből, ügyes-bajos térítésből, kolostoralapításból, épp csak hogy kifújta magát, lesöpörte az út porát, leporolta jól a lelkét, hogy ne kelljen visszamenni, szenvedni, ki tudja, hány kört. Úgy elrúgta magát innen, olyan messze szállt a lelke, hogy a hegyek kupacoknak, hegyi folyók kukacoknak, a sivatag kék, vörös meg rózsaszínes, sűrűn csíkos kőgombái, kőgúlái, sárgálló homokdűnéi homokozónak látszottak, közönséges játszótérnek, gyerekek játszóterének. *Mért menne Dzsungáriába,* pont a mi kies hazánkba? Azt mondta egy régi ének, kedvence az istenségnek, a sorsénak, hogy ez itt a föld közepe, Eurázia köldöke; nincs még egy hely a világon, ami ilyen messze esnék óceántól-tengerektől, körbevéve nagy hegyekkel, és ennek a medencének, háromszögű süllyedéknek több mint fele párávédett, pára oda el nem érhet, száraz sziget, nem alkalmas, csak tevéknek – meg a vallást terjesztőknek, akikből mint fellegekből, délkeletről, jól sejtitek, Dél-Tibetből Buddha tana szétesőzhet, a termékeny sárga hit. *Mért kell megint papnak menni?* Ott ült fent a mennyországban, tudatát kiszellőztetve, kibújva a karmájából, na és tessék, itt van ismét, megint felmerül előtte, pedig azt hitte, letudta, a lelkészi feladat – nincs is annál fontosabb.

Pontosabban, hogy is volt ez, hogy volt megint? Ahogy mindig, ahogy minden: elképzelés szerint. Képzeljük el, képzeljétek: hősünk lelki szeme előtt megjelent a lángfűzér, ami majdnem körbeér, a teremtést átölelve. Mert a világ lángban áll, a tudatunk fűti – üritsd ki a tudatod, a világ kialszik. Hősünk ugyan odaát van, de még bent a teremtésben, a tudata közepében: ezt a képet jól ismerte, a lángfűzért kioltotta, meditálva megszüntette számtalanszor idelent. Csakhogy most az öröklétben, saját képe foglyaképpen nézte, hogy a komponista, a dalszerző gondol egyet, egy merészet, sorsra gondol a sorsisten, áldozatra, és a tüzet fellobantja. Fellobbant a tudatában, hősünkében, és ő elolvadt a képben, létölelő lángfűzérben, jövendő sorsa tüzeiben, és a tűz beszippantotta. Két halandó is csiholta azt a szikrát, azt a tüzet, ojrát nagyúr, ojrát asszony, *anyja kovakő volt, kemény vas az apja, csiszolt kő az anyja, csengő vas az apja,* a rege így tartja, regéljétek velünk ti is. Hősünk pedig hetedszer is könnyű pára alakjában, nehéz sorsa tudatában aláhullott, megvillant a füstnyílásban, fejedelmi főjurtában, apja cseppnyi követeként anyaméh bejáratában, lejött lenni és szenvedni, résztvenni a körforgásban.

Öröm volt, hogy idejött: apja-anyja megfogadták, fiukat Tibetbe adják, fő-lámákkal taníttatják. Örömet jelent a neve: Galdan. De volt néhány előjele, hogy a sorsa minden lehet, csak éppen nem örömteli, például ez: *koponya volt a jobbáiban, emberi szív a baljában, így szülte az anyja,* vagy ez: *orcáján tűz égett, szemében láng égett, nagyujja szörnyű erős volt, így szülte az anyja;* vagy ez: *viharos lélekkel, viadalra késznek, viszályt szeretőnek, így szülte az anyja,* a rege így tartja, mi is észben tartjuk. Részben ezért, és mert a dal nem felejt, mi dalok nem, azt is áldodhatnánk, a kéthúru lanton azt is elmondhatnánk, bivalyerős volt már kétéves korára, akkora lett, mint egy égig érő nyárfa, *kőhíd volt a válla, bronzoszlop a karja, két torony a lába,* várostromhoz elég csak úgy egymagába. Kétéves korára nem volt kihívója, három évesen már szomszédját rabolta, szomszéd országok kincstárát csontig kirámolta. A városokat, még négy évet sem ért meg, úgy fosztogatta, mint a madárfészeket. Mire ötödik évét betöltötte, minden ellenségét mint lovat betörte. És amikor hat lett ez a világverő, lábánál hevert a sztyepp, mint fehér csontmező.

Már a szülei se mertek ránézni, úgy féltek, nemhogy egy országot rábízn! Örültek, hogy éltek. Kínának eladtak egy tízezres ménest; amit cserébe ezüstöt kaptak, azzal egy tevekaravánt jól felpakoltak, elküldték Lhászába a dalai lámának, új palotájához hozzájárulásnak; a Potala-alapba benne foglaltatott fiuk ösztöndíja, a karavánnal Galdan is utazott. Ha tanulni is úgy fog, ahogy eddig verekedni, akkor a tibeti buddhizmust, gondolták a szülők, el lehet temetni. Csakhogy a rettegett, a sztyeppén túlerős, jámborságban tanítványként éppúgy az élre tört. Testi adottságait egy pillanat alatt az új helyhez szabta, lelkiségét gyökeresen átalakította; ettől fogva végig a legeslegtörekvőbb, termetre azonban a legkisebb maradt. Így ment ez tíz évig; haladt az ösvényen, mind a tíz földön át, mind a tíz élményen, mind a tíz tudáson, Buddha-képességen. Egyszerre tudott gondolatolvasni, bármivé változni, túrni hideget-meleget, látni isteneket, bármit létrehozni, és mindeme képességén tudott mosolyogni. Már nem a földön élt, bár nem is az égben, csak a köztes térben, súlytalan lebegett, mint akit se itt, se ott semmi sem maraszt, de minden mozdulása a tan áradása, esőző malaszt: nagyjából elérte azt, amiért odaküldték.

Ezt már a sors is megsokallta, mert ugyan ezt akarta, de nem ennyire. Ő a határ és a mérték, őt felülmúlni annyi, mint őt venni semmibe. Szép dolog a szentség, de öncél sohasem lehet: ha szentebb próbálsz lenni a szentnél, buddhább a buddhánál, magadra vonod büntetésedet. Megölöm a testvéredet, mondta a sors, ez volt a legkézenfekvőbb, amúgy is vadásztak a bátyra régóta a féltestvérei. Ha az apa országát úgy osztja el nyolc fia közt, hogy a kedvenc és egyhasi öccse, a mi Galdanunk kapja a felét, a másik hat a maradékon osztozik, ott a békének nem osztanak lapot, ott csak idő kérdése, mikor jutnak el a kisemmizettek a csoportos merényletig, mert ugye megtörténik, ami megtörténhetik. Szerény pedig ilyenkor a bosszú sem lehet, erre épít a daltulaj, a sors, a szív szavára, a szokás jogára: a Tibetben felhőként lebegő szerzetes mint kőszikla zuhan a földre – jaj! Anyja hozza a hírt: *haza kell menni, bosszút kell állni*, mars!, mondja a rege, mondjuk mi is.

Hímteve elpusztul, csikóval pótolod, szeretett fiamat semmi sem pótolja! Felnőtt kos elpusztul, bárányal pótolod, szeretett fiamat semmi sem pótolja! Bika ha elpusztul, borjúval pótolod, és így tovább. Homokpart beszakadt, hirtelen megrogyott, összetört az anyád, öregasszonnyá lett. Így siratta anyja az elsőszülöttjét, Galdan édesbátyját. Ott a Potalában, arany palotában könyörögve kérte a dalai lámát: mentse fel a fiát fogadalma alól, család és becsület a földön legelső, ha azt elintézte, azután esőzhet az emberiségre, mint buddhista tanfelhő. Így lehetett volna, így is lehetne még, a tanítvány mint apját kövesse mesterét. A Mester felmentette és hazaengedte: álljon bosszút testvééréért, aztán téríthetne. Vitte Galdan, vitte három talizmánját: aransárga kanydíszes szerzetescsuháját, a Nagy Ötödiktől kapott ajándékát; egy koponyacsészét, nagy varázslónőét, harmadiknak az ősbuddha kis faragott képét, s rajta mint festéket a szentséges pancsen láma piros orravérét. A díszruha sátra legfőbb ékessége lett, a koponyacsésze legfőbb áldozó edénye lett, a szoborbuddha a csatában legfőbb kísérője lett.

Nagyotmondó sorsistenség, neked ez kevés volt, kevés büntetésnek, véres bosszút állni a béke emberének. Megállta rendesen, mi is megálljuk, nem beszélünk róla, mi dalok hallgatunk, nekünk itt nincs szavunk, bele nem szólhatunk, mi csak visszhang vagyunk. Ez Galdan élete, ez Galdan éneke, a nagy átkelésé, a nagy

átverésé, az ürességből induló kényszercselekvésé, az ébredés nélküli kiteljesedése. Kezdjük ott, hogy amint otthagyta Tibetet, a sárga szerzetet, óriásit változott. Ahogy a rege mondja, *szárnyat szabott köntöse szegélyéből, hét hegyen átrepült*, és a magas égből lenézett országára, zűrzavaros hazájára. És amint lenézett, így regélik, „eltelt”: *törvény és kormányzás legyűró delejével eltelt, szirti sasok szilaj zsákmányolásával eltelt, lapockája-válla között hetven tigris erejével eltelt*, és azonnal lecsapott. Belső ellenségeit űzte, *hullottak, mint tevetrágya*, atyja fiai, bátyja fiai, majd az apósa, mert Galdan megnősült, aztán a nagybátyja: a gyereket megmérgezte, a felnőttet lefejezte, zsákba varrva elégette, és a belső nyugalmat, az államét, soha meg nem elégette, mindig volt, aki veszélyt jelentett, vagy ha nem volt, akkor lett. Ez az *önfényében tündöklő éberség* végül államforma lett, így a rege, így az ének, így a visszhang, vagyis mi.

Galdan soha nem késlekedett, hetvenhét csataménje felszerszámozva várta, *patkójuk csillagot rúgott, patkójuk gyökeret rúgott, ő pedig pihenés nélkül huszonöt napig ügetett*, nem vett levegőt, nem ivott, nem evett. Amerre ment, *hegytető köve remegett, vörös út pora gomolygott*, szél megijedt, eső elállt. Galdan mint a sors keze büntetett. Most a szomszédnép következett, a nyugati, az északi, a déli, végül a keleti: ahogy a rege mondja, *csak az büntet, aki teheti*. És azt is mondja: *fekete szándékút leszakította, rossz szándékút darabokra zúzta, külső bajokat elhárította*. Mások országát kisöpörte, saját hatalmát fényesre törölte, mint kívánságteljesítő tükröt.

Dzsungária, te gyönyörű, *hol aranyat izzad a folyó és ágyút önteni jó, hol a tadzsik, az ujugur túrja a földet, az ojrát csak nézi, csak nézi a holdat, mert minket fölvet*, hála neked Galdan, így lesz ez eztán, így volt ez hajdan, *a gazdagság, a sarc – a mi levegőnk, a mi betevőnk nem a munka: a harc*, mondja a rege, mondjuk mi is, mondjátok velünk ti is. Ha Otrárt ostromoljuk, Taskentet toszogatjuk, van oka? Bántott minket a kirgiz, a kazah? Az a baj, hogy nem eléggé. Így csak feleannyi a zsákmány, feleannyi a tús. Aztán a lovunk dél fele húz: a hatvárosi muszlimok, nem értjük, mért, de két irányt követnek, a dalai láma küld oda minket, nem éppen békekövetnek. Ezek a városok, ezek gazdagok, ezeknek bőven van mit enniük, mindig marad mit vetniük, ezek öntözni is tudnak! És nehogy már ők legyenek egyetlen vámszedői a selyem- és teaútnak! A dalai láma tudja jól, a kereskedelmi haszonból minél több fut be mihozzánk, Galdan székvárosába, annál több tevekaraván indul innen ajándékkal megrakva a kincsnyelő Lhászába.

Nő az ország, nő a ködmön, nő a süveg bojtja: nemrég az se lehetett több kétujjnyinál, nemrég mi is másodrangú népek voltunk. Ojrátok, minden halha toj rátok!, ez a mondás járta, ettől fuldokoltunk. *Amíg gyengék voltunk, harc után hódoltunk, halhák megtiltották, hogy férfimód üljünk, keresztbe tett lábbal*; valahányszor összejöttünk, térdepelnünk kellett, mintha közrendűek, inasaik volnánk! Mintha leckét tőlük várnánk, ifjabbak az idősebbtől, mintha a sztyeppe színpadára mi érkeztünk volna később. Hol volt az ő első ősiük, ki volt az ő első ősiük? Egy senki, egy senki, egy félkegyelmű senki! A miénk meg: az Égisten személyesen, az ő lánya szülte ősiük, Kormusz isten lánya; *bölcsőbe tette, fára akasztotta*, azt a rege meg nem mondja, hogy erre mi oka volt, de a regét nem kérdezzük, szó nélkül átvesszük. Lehet, hogy mert nem volt teje, azért tette a faágra, hogy a fa nedve táplálja, *tett szájába csutorát, a gyerek nyelt azon át, így szívta a fa levét, ettől kapta a nevét: Csóró, nem: Csorgó*.

Vagy másképpen Csorosz. Ma úgy mondjuk, Csörösz. *Tele szája csurig, szépen cseperedik. Az ég unokája. Egy madár vigyázza, úgy tudjuk, egy kuvik.* Vadászok találnak rájuk, civakodó vitézek, éppen kánra vadásznak, csatában megritkultak, csak kilencen maradtak: Csóró Csorgót, nem: Csorosz Csöröszt megválasztják kánjuknak.

Régen volt ez, mélyen volt ez, de a mélyből följön, adjuk hírül, így a rege; mondjuk, halha, főleg halha nem élt még a földön, mi már kánság voltunk, a sok nagy tó pocsolya volt, a sok nagy hegy kis halom volt, sok nagy erdő kis cserje volt, barna kánya fióka volt, vadkecskebak rőt gida volt, Kormusz isten kegyelmes volt, sok milliós ménesünk volt, sok millió tarka marhánk, tízszer annyi kecskénk, birkánk, és mi uralkodtunk, nem második voltunk. Énekeljük együtt, hadd hallja a halha *halhatatlan voltunk* – Altaj lába, Altaj feje, Altaj csúcsa, Öt Szent Hegye és nyugatra Lóhát-gerinc, az Örvényes völgyvidéke, sóstavak és halastavak, a Mormota-hegyvonulat, délre a Kanyargós, Forgós, Horgos folyók, azok felső szakaszai, forrásaik havasai, fenyves hágók, lucos lankák, füves rétek, kavicsmedrek, lejjebb mint tengerfenék a kietlen süllyedék, neve Három Hasadék, tiszta holdbéli vidék, pusztaság és olajtócsák, só, salétrom, réz és ólom, énekeljük, énekeljed – ez a színes Aranyország, istenáldotta gazdagság mind mi voltunk! Uralkodtunk, nem felejtjük, ma is ezt akarjuk-tesszük, süvegünkön azt a bojtot megnövesztjük, keresztbe tett lábbal ülünk, nem térdelünk, mint a nők, kumiszt iszunk, nem csigert, láthatatlan lopakodva raboljuk a legelőt, így a dal és így az ének, *csengős tigris éhenhal.*

Dzungária, a feladat: magadat meghaladni, mondja Galdan, a vezérünk, mi mögötte visszhangozzuk, legjobb hadi formánk hozzuk, hadiutat nehéz vértű paripánkkal bedobogjuk. Dzungáriára a dalai láma, mondja Galdan, úgy tekint, mint legfőbb támaszára, mongol egység kovácsára. Ő, Galdan a pörölye, ő a halhák ostora, mi vagyunk az ostor szája, velünk vág majd végig rajtuk. Tan kerekét így forgatjuk, sárga hitet így terjesztjük, nem rongáljuk, nem roncsoljuk, nagy egységbe abroncsoljuk, mondja Galdan, mondom én is, mondod te is, és mi, dalok, ezt dübögjük, mint a dobok – a viadal távlata, a diadal célzata: *túljutni a kettősségen, széthúzáson, meddőségen,* énekeljétek ti is. Csak egységes birodalom lehet békés, biztonságos és termékeny, *csak a nagyság ment meg minket önmagunktól, végzetünktől,* ez világos! A nagyobbra nem taposnak, nosza, legyünk még nagyobbak, ezt harsogjad, ezt harsogjuk, ezt harsogja mindenki!

Édes hazánk *mellkasát uralomvágy dagassza, ásó nagyságú fogát* vészesen *vic sorgassa,* a hétfejű halha szörnyel bánjon el, hetvenfejű mandzsu szörnytől zárja el! *Dzungária, győztes ország, mi vagyunk most a te orcád, a te vérted, a te lándzsád, te szorítasz a kezekben, majd a harcban is te sütsz el, sütögetsz el, puskáidat, ágyúdat, lóbálsz minket, hollószínű, lófarkas lobogóidat:* mi a hazával eltelünk, mi soha le nem térdelünk, ezt ordítjuk majd, ha kell, majd ha megálljuk a bosszút. Addig viszont gyakoroljuk – *oj-dő-dzsu-hó!, oj-dő-dzsu-hó!,* ojrát, dörböt, dzsungár, hojid, harcra fel!

Ellenségnek ezt üzenjük, buzogányt, előre vetjük: *nyolcoroszlános trónunk alacsonyok ne higgyék, nyolcvanezres seregünk kevésnek ne gondolják,* dalai láma szent karját erőtlennek ne tartsák, égi felhatalmazásunk érvényesnek gondolják, orosz szövetségésünk, ha jön, ha nem, rettegjék! *Álmukban is érezzék hétszáz mérföld távolból,* ezer dobunk hogy pereg, ezer kürtünk hogyan szól, hogy kel fel a mi napunk, hogy zuhan le az övék, mikor Galdan nyílvesszője, mint egy vörösbélű dinnyét, egy

hajnalon szétfreccsenti, szertesztét. *Galdan, te hős mesteríjász, vezeted a hadakat, zörgeted a nyilakat, rázod roppant válladon kanócos mordályodat! Galdan, hősünk, mesterlövész, pusztítsd el a napokat, az égre tolokodottakat, kazahokat, mandzsukat! Vessződ zúzza mének csűdjét, golyód törje halhák vértjét! Galdan, harapós teve foga, levágott fejek kosara, húsba vájó sólyom karma, villám lesújtó hatalma, így biztatjuk urunkat, így hadra kelt magunkat.*

Hátunk mögött ötvenöt isten: bátorít, szemben velünk negyvennégy isten: tántorít, nyugati ég istenei védelmeznék minden jóval, keleti ég istenei ránk támadnak minden kórral, mit tegyünk, mit tegyünk, mégis keletre megyünk; hiába a félelem, arra víz a sérelem, ott terem a győzelem! Altaj-hegység ösvényein nyargalunk, alattomos jégpáncélon csúszkálunk, csaraboson, kakukkoson átbújunk, csörgünk-zörgünk, csörömpölünk, csattogunk. Úton ébredünk tavaszra, tócsaropogásra, farkasok lejtőjén csúszunk, süppedünk a sárba, elsántak vagyunk, kő a mellkasunk, érc a tomporunk. Földcsuszamlás módjára áradunk előre, három felé elágazva nyomulunk előre, hideg vessző módjára száguldunk előre. Felragyog a mi napunk, abban sütkérezünk, egymás véres arcában, egymás fényes harcában, mint egy régi regében, az istenek egében, regölésben-ölésben, mint egy magát ismétlő ének közepében, egy végtelenében, mi is énekeljük, ti is énekelitek, énekeljük együtt!

Íme, a halhák földje, utánunk nem marad zöldje, megrövidül az élet, a halha nép elszéled, az urakra szállnak a varjúk, a kánokat karón aszaljuk, *a fű is a fejénél szárad*, hős Galdan sose fárad, tűzistenként özönlik, árad az ojrát had, neki a halhák kolostorának, a hit mennyei városának. Három ágra szakadt aranyfolyam vagyunk, amerre szentély áll, arra kígyózunk és falunk, alig látunk a füstben, de fürdünk az ezüstben, a halhák menekülnek, húznak délre a darvak, ide se jönnek többé költeni, nádra, sásra, mocsárra pernye pilinkél.

